

УДК 929 Воронцова: 061.235(477.74–21)

Людмила Лісунець

УЧАСТЬ Є. ВОРОНЦОВОЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОЇ СТУРДЗІВСЬКОЇ БОГАДІЛЬНІ СЕСТЕР МИЛОСЕРДЯ

Стаття висвітлює діяльність Є. Воронцової в роботі Стурдзівської богадільні сестер милосердя. Дослідження питання допоможе розкрити мотиви її добродійної діяльності, місце та роль в розгортанні жіночого благодійного руху в Одесі. Аналіз участі Є. Воронцової в діяльності богадільні свідчить про її важливий внесок в становлення та розвиток закладу. Завдяки щедрим пожертвам Є. Воронцової покращено матеріальне становище Стурдзівської богадільні, завершено будівництво домової церкви закладу та службових приміщень.

Ключові слова: Є. Воронцова, Стурдзівська богадільня сестер милосердя, пожертвування, благодійність, Одеса.

Важливим напрямком історичних студій останнього десятиліття є вивчення благодійного руху. Напрацювання в цій області знань дозволило науковцям поступово перейти від розробки теми історії функціонування добродійних закладів та товариств до проблеми вивчення участі й ролі жіноцтва в їх діяльності і складення життєписів жінок-благодійниць. Показовою постаттю в контексті цієї історіографічної тенденції є Єлизавета Ксаверівна Воронцова (1792–1880 рр.), дружина генерал-губернатора Новоросійського краю та намісника Кавказу М. Воронцова, відома широкому загалу благодійниця й меценатка. З її іменем пов'язана історія зародження й розгортання жіночого добродійного та культурно-просвітницького руху в Одесі, Тифлісі, Кутаїсі, Єревані, Ставрополі, Криму тощо. В якості керівника/члена Є. Воронцова долучилася до роботи численних благодійних закладів та організацій, серед яких непересічне місце посідає її діяльність в Стурдзівській богадільні.

Мета роботи полягає у розкритті внеску Є. Воронцової в діяльності Стурдзівської громади сестер милосердя, аналізі й оцінці її дій як керівника в вирішенні нагальних проблем закладу.

Основні віхи діяльності Є. Воронцової в громаді частково знайшли своє відображення у рамках досліджень конкретно-історичних праць, присвячених добродійному закладу. Зміст «Краткой исторической записки о деятельности Стурдзовской богадельни сестер милосердия в Одессе, с 1851 по 1893 гг.» – першої праці з історії закладу та ювілейної публікації, приуроченої до 50-річчя з дня його заснування дозволяє визначити напрямки роботи Є. Воронцової в богадільні, підрахувати загальну суму її пожертвувань [1]. Важливими для з'ясування ролі Є. Воронцової є свідчення сучасників про її участь в Стурдзівській богадільні. Вони ілюструють її особистий інтерес до цієї справи, підтримку діяльності закладу. Короткий екскурс місця Є. Воронцової в соціальній роботі Стурдзівської богадільні представлений в монографії І. Гребцової та С. Накаєвої. Автори підкреслили внесок благодійниці в зміцнення матеріальної бази закладу, її виняткову роль в його становленні [2].

Залучення архівних джерел, що зберігаються в родинному фонді Воронцових в Російському державному архіві давніх актів та у фондах Державного архіву Одеської області, дозволило розкрити питання управлінської діяльності Є. Воронцової на посаді попечительки Стурдзівської богадільні.

Одеська Стурдзівська богадільня сестер милосердя заснована в 1850 р. відомим теологом, публіцистом і філантропом О. Стурдзою (1791–1854 рр.). Метою роботи богадільні стало надання стаціонарної медичної допомоги соціально незахищеним верствам населення.

Керівництво громадою здійснював комітет. До його складу входили: опікун (О. Стурдза), головний медик, казначей, настоятель церкви та сестри-настоятельки. У 1857 р. була введена посада попечительки закладу на яку обрали Є. Воронцову. Керівництво богадільні вирішувало питання фінансування та благоустрою закладу, підбору персоналу, працювало над перспективою розширення сфери діяльності громади.

Пріоритетним завданням для комітету було забезпечення добробуту закладу. Пожертвування хоч і становили одну із основних статей прибутків Стурдзівської богадільні, та вже ж таки не були стабільними. Є. Воронцова, маючи значний досвід у питанні збору коштів на добродійні цілі, запропонувала вдатися до комерції. Як голова жіночого благодійного товариства, вона передала закладу право власності на торгові ряди. В результаті чого від здачі їх в оренду богадільня щорічно отримувала прибуток у розмірі 5000 крб. [3, с. 21]. Не зупиняючись на досягнутому, в 1865 р. вона з особистих коштів внесла 10 тис. крб. у якості капіталу [1, с. 10], відсотки від яких мали також приносити певну фіксовану суму, на яку можна було розраховувати при розподілі річного бюджету

Стурдзівської богадільні. Щедрими були пожертви Є. Воронцової й в наступні роки: 1857 р. – 10 тис. крб., 1871 р. – 700 крб., 1872 р. – 35 тис. крб., 1873/1874 рр. – 2650 крб. [4, арк. 233]. Слід підкреслити, що зазначені суми складали виняток поміж інших пожертвувань, оскільки були найбільш крупними. Найчастіше пожертви коливалися від 10 – до 300 крб. і лише в окремих випадках вони складали 1000 крб. та вище (в основному – це пожертвування з цільовим призначенням). Натомість від Є. Воронцової поступали суми в декілька десятків разів більші ніж зазвичай, що свідчить про її особливу увагу та значущий внесок в діяльність Стурдзівської богадільні.

Роль Є. Воронцової у зміцненні фінансового становища громади не залишилася не поміченою сучасниками. У промові, виголошеній на черговому річному засіданні комітету богадільні в 1881 р., зазначалося: «...ми можемо сміливо сказати, що сьогоднішній добробут Стурдзівської богадільні головним чином заслуга щедрості Є. Воронцової, їй богадільня завдячує своїм розвитком та процвітанням...» [5, с. 5–6]. Провідну роль Є. Воронцової у зміцненні матеріальної бази інституції відзначав й імператор Олександр II. У листі до неї монарх писав: «Цей прекрасний заклад, який приносить неабияку користь місцевому населенню, до переходу під Вашу опіку, мав вкрай обмежене фінансування... Після 12 рр., після Вашого призначення попечителькою... його добробут зміцнено; він має вже власність, як майном так і капіталом, прибутки від котрих головним чином забезпечують існування закладу...Зважаючи на Ваші старання на користь нужденних, мені приємно висловити Вам мою щирю подяку» [6, арк. 8].

Окрім коштів Є. Воронцова двічі жертвувала необхідні для облаштування приміщень й церкви закладу речі [3 с. 3; 5, с. 19–20]. Її крайньою жертвою закладу стали 10 тис. крб., які вона залишила громаді за заповітом [3, с. 3].

Особливу вагу в діяльності Стурдзівської богадільні мало вирішення питання розбудови та облаштування території закладу. Упродовж першого десятиліття від початку її відкриття йшло активне будівництво та впорядкування прилеглої території. До фінансування долучилися члени родини Гагаріних, Толстих, Є. Ланжерон, Г. Маразлі та інші. Непересічну роль в асигнуванні цієї справи відіграла Є. Воронцова. Упродовж чотирьох рр. на будівництво богадільні вона внесла 61669 крб. [1, с. 10]. На ці кошти зведено флігель, декілька будинків та господарських приміщень. В цілому можна констатувати, що разом з іншими пожертвуваннями внесок Є. Воронцової дозволив вирішити проблему завершення будівництва і привести в належний вигляд ділянку, що належала Стурдзівській богадільні.

Піклуючись про благоустрій закладу та самопочуття хворих, що лікувалися при ньому, Є. Воронцова від імені сестер милосердя зверталася до місцевої влади з клопотанням про перенесення нечистотних ям Одеської поштової контори на іншу ділянку, оскільки розміщення останніх в безпосередній близькості до богадільні могло стати причиною захворювань й погіршення фізичного стану хворих [7, арк. 7]. 14 жовтня 1865 р., із канцелярії Новоросійського генерал-губернатора на ім'я Є. Воронцової надійшла позитивна відповідь на цей запит.

Отже, якщо в першій половині XIX ст. жінки не приймали участі в управлінні благодійними товариствами та закладами на офіційному рівні (тільки чоловіки мали право представляти інтереси організації на офіційному рівні), то в пореформеній країні жіноцтво могло звертатися до влади від свого імені. Ці зміни свідчать про поступову трансформацію гендерних позицій та зміну традиційних соціокультурних патернів гендерних стосунків.

Статутом Стурдзівської богадільні сестер милосердя дозволялося утримувати ліжка від імені благодійників. Використовуючи цю можливість як засіб розширення соціальної практики інституції, Є. Воронцова ініціювала заснування в стінах закладу додаткового стаціонарного місця лікування «ліжка імені М. С. Воронцова» [8, с. 10]. Оплату за нього вона вносила від себе особисто. Згідно із даним архівних джерел, в 1856 р. на його баланс вона пожертвувала 1200 крб. [4, арк. 232]. Схиляємося до думки про те, що ідея поставити ще одне ліжко з'явилася після відхилення клопотання Є. Воронцової про відкриття богадільні для хворих та скалічених воїнів, яку вона хотіла заснувати на честь свого чоловіка М. Воронцова. У листі від 30 грудня 1856 р. на ім'я імператора Олександра II Є. Воронцова писала: «Я вважаю своїм обов'язком представити кілька зауважень, які я бажала б бачити взятими до уваги, щоб дати до ймовірного спорудження пам'ятника значення, на мою думку, найбільш відповідного його меті. Якби думка про спорудженні князю Воронцову пам'ятника в роді статуї виникла за його життя, то я переконана... він би не бажав того... Інакше б він прийняв проект заснування, хоча б і в його честь, корисної й благодійної установи з метою опіки кількох літніх німецьких військових чинів...» [9, арк. 24]. Причину відхилення проекту встановити за даними опрацьованих джерел не видається можливим. Її реалізація відбулася в стінах Стурдзівської богадільні в якості заснування «ліжка імені М. С. Воронцова». Варто згадати, що М. Воронцов також прийняв участь в долі Стурдзівської богадільні. На відкриття закладу не вистарчало певної суми, за його сприяння місцева влада з міських прибутків видала інституції

кредит в 10 тис. крб. сріблом. Тому ліжка на честь імені М. Воронцово було даниною пам'яті про нього не тільки з боку Є. Воронцової, але й інших членів Стурдзівської богадільні.

Звернемо увагу на те, що окрім цього ліжка Є. Воронцова утримувала своїм коштом ще одне стаціонарне місце лікування. У матеріалах листування Ради імператорського товариства з Є. Воронцовою зберіглося кілька листів, що стосуються виплати нею коштів за два ліжка. Секретар громади С. Тимашев повідомляв «...на Ваше прохання, котре Ви виразили в листі до мене від 17 листопада цього р., кошти, на які очікує Стурдзівська богадільня сестер милосердя, призначені на утримання двох лікарняних ліжок, в сумі 576 крб. вже відправлені адресату» [7, арк. 2–3].

Широкого застосування за керівництва Є. Воронцової в якості попечительки Одеської Стурдзівської богадільні знайшла практика співпраці з іншими добродійними закладами міста. Приміром, діти-сироти, які потрапляли до стін закладу після надання їм медичної допомоги, влаштовувалися в дитячі притулки міста. У 1870 р. із Стурдзівської богадільні до Павлівського дитячого притулку передано 12 дітей (5 дівчаток й 7 хлопчиків). За них належало заплатити 58 крб. 78 і 1/3 коп. [10, арк. 1–3]. Непересічну роль в долі дітей відіграла Є. Воронцова. Завдяки своєму соціальному становищу та званню члена декількох міських благодійних закладів, вона зуміла налагодити механізм співпраці між інституціями. Такий стан справ поліпшував показники ефективності соціальної допомоги підвищував кількість нужденних, які отримували її.

Для добродійної діяльності Є. Воронцової характерна участь у благодійному русі не тільки на інституційному рівні, але й в якості приватної особи. У родинному фонді Воронцових, що зберігається в Російському державному архіві давніх актів збереглося близько 250 листів написаних громадянами з усієї території Російської імперії на ім'я Є. Воронцової з проханням надати матеріальну допомогу. В одному з них, надісланому відставним підпоручиком А. Василевичем на її ім'я як попечительки Стурдзівської богадільні сестер милосердя є проханням надати йому щомісячну матеріальну допомогу. В документі збереглася резолюція Є. Воронцової про виділення підпоручику щомісячного утримання [11]. Зауважимо, що документ є вкрай важливим та цінним, оскільки матеріалів з письмовим розпорядженням Є. Воронцової залишилося мало.

Зосередження особистих фізичних і духовних сил від Є. Воронцової вимагала поточна робота в організації. Цей аспект її участі в богадільні потребує більш детального розгляду. Відзначаючи особистий внесок Є. Воронцової в розвиток закладу, сучасники зауважували: «Не забувала княгиня і морального боку нашого людинолюбного закладу, бажаючи особистим прикладом заохочувати наших сестер в християнській справі догляду за страждаючими. В 1856 р. відвідуючи Стурдзівську богадільню, вона висловила бажання бути серед сестер сестрою Єлизаветою... вона не рідко приходила до богадільні та виконувала обов'язки сестри милосердя...» [3, с. 6]. Вважаємо, що в 1856 р. Є. Воронцова, зважаючи на обставини часу (закінчення Кримської війни), могла деякий час доглядати за хворими. Проте твердження, що вона займалася цією практикою доволі часто малоімовірно. Справа в тому, що в подальші роки життя Є. Воронцової спостерігалось погіршення стану її здоров'я. У зв'язку з цим і враховуючи її поважний вік, можна зробити висновок про те, що догляд за хворими був би для Є. Воронцової доволі обтяжливим. Натомість, як попечителька Стурдзівської богадільні, вона давала настанови сестрам милосердя, підтримувала їх психологічно, що було дуже важливо з огляду на специфіку роботи сестер. У такий спосіб Є. Воронцова допомагала їм ствердитися в корисності вибору присвятити себе справі допомоги нужденним і ставала для них прикладом й духовним наставником.

Таким чином, Є. Воронцова зробила значний внесок в процес становлення та розвитку Стурдзівської богадільні сестер милосердя. Вона була одним із фундаторів матеріальної бази інституції, приділяла значну увагу питанню будівництва приміщення закладу, робила все можливе для того, щоб богадільня виконувала свої функції, навіть приймала участь у догляді за хворими. Згідно із даними різноманітних джерел, на баланс товариства вона внесла від 120 тис. – до 140 тис. крб. За нашими підрахунками, сума її пожертвувань становить близько 122 тис. крб., не рахуючи анонімних внесків та пожертв речами.

Список використаних джерел

1. Краткая историческая записка о деятельности Стурдзовской богадельни сердобольных сестер в г. Одессе, с 1851 по 1893 гг., прочтенная на торжественном собрании 24 октября 1893 г., в день основания Богадельни. – Одесса, 1893. – 14 с. 2. Гребцова И. С., Накаева С. А. Очерки развития женского ьлагодотворительного движения на юге Российской империи (первая половина XIX в.) / И. С. Гребцова, С. А. Накаева. – Одесса: Астропринт, 2007. – 280 с. 3. Отчет комитета Одесской Стурдзовской богадельни сердобольных сестер за 1880 г. // Одесса, 1881. – 16 с. 4. Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА), ф. 1261, оп. 1, д. 2712, 233 л. 5. Отчет комитета Одесской Стурдзовской богадельни сердобольных сестер за 1879 г. – Одесса, 1880. – 20 с. 6. РГАДА, ф. 1261, оп. 3, д. 1976, 9 л. 7. Там само, оп. 1, спр. 2718, 5 л. 8. Пятидесятилетие

Стурдзовской общины сиротных сестер в Одессе. – Одесса, 1900. – 29 с. 9. Державний архів Одеської області, ф. 59, оп. 1, спр. 24, 71 арк. 10. РГАДА, ф. 1261, оп. 1, д. 2736, 38 л. 11. РГАДА, ф. 1261, оп. 1, д. 2761, 1 л.

Людмила Лисунец

УЧАСТИЕ Е. ВОРОНЦОВОЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОДЕССКОЙ СТУРДЗОВСКОЙ БОГАДЕЛЬНИ СЕСТЕР МИЛОСЕРДИЯ

Статья освещает деятельность Е. Воронцовой в работе Стурдзовской богадельни сестер милосердия. Исследование вопроса поможет раскрыть мотивы ее благотворительной деятельности, место и роль в распространении женского благотворительного движения в Одессе. Анализ участия Е. Воронцовой в богадельни позволяет говорить о ее важнейшем вкладе в становление и развитие учреждения. Благодаря щедрым пожертвованиям Е. Воронцовой укреплено материальное положение Стурдзовской богадельни, завершено строительство домового церкви заведения и служебных помещений.

Ключевые слова: Е. Воронцова, Стурдзовская богадельня сестер милосердия, пожертвования, благотворительностью, Одесса.

Lyudmyla Lisunets

E. VORONTSOVA PARTICIPATION IN THE ACTIVITIES OF ODESSA STURDZIVSKA HOSPICE NURSES

This article covers the activities of E. Vorontsova in the poorhouse Sturdzivska nurses. Research of this question will reveal the reasons for her charitable activities, the place and role of women in the deployment of the charity movement in Odessa. Analysis E. K. Vorontsova participation in the practice of the poorhouse lets to see her exceptional contribution to the formation and development of this organization. Thanks to generous donations of E. Vorontsova was strengthened financial position of Sturdzivska poorhouse, completed construction of the chapel and service offices.

Key words: E. K. Vorontsova, Odessa Sturdzivska hospice nurses, donations, charity, Odessa.

УДК 94(477)

Анжеліка Белік

ПОЛІТИЧНА ЕТИКА В. ВИННИЧЕНКА

У статті акцентується увага на тих моральних принципах, якими керувався В. Винниченко під час виконання обов'язків голови українського уряду, Директорії УНР. Важливою є проблема відповідальності політика за результати його діяльності не лише перед самим собою, але й перед народом, який довірив йому посаду. Оцінки і висновки в статті спираються на спогади соратників, опонентів В. Винниченка та його власні коментарі, що є цінним для аналізу причин поразки українського уряду часів Директорії. Також важливим є розуміння до яких наслідків може призвести сліпе слідування філософсько-моральним принципам Ф. Ніцше.

Ключові слова: В. Винниченко, моральні принципи, світогляд, спогади, «чесність з собою».

Відомий український письменник В. Винниченко певний час займав високу державну посаду. Перебуваючи на посту Голови Директорії УНР, він звичайно ж керувався певними моральними принципами, і як істинний соціаліст був послідовним у своїх переконаннях і безкомпромісним у відношенні як до соратників, так і опонентів. Також відомо, що В. Винниченко був прихильником сповіданого Ф. Ніцше морального принципу «чесність із собою». Тому, на сьогоднішній день, коли проблема моралі і політики не втратила актуальності, є потреба в поглибленому дослідженні питання: чи може бути виправданим вчинок політика (в даному конкретному випадку йдеться про відмову В. Винниченка від поста у розпал революції) через відданість його певним моральним принципам? Відомі українські політичні діячі, такі, як І. Мазепа, П. Христюк, А. Річицький, залишили після себе спогади, в яких оцінюється діяльність В. Винниченка – політика. Позаяк вони були сучасниками Голови Директорії, то їх коментарі є цінними для встановлення об'єктивної істини в багатьох питаннях. Важливі і публіцистичні твори самого В. Винниченка, такі, як «Відродження нації», «Заповіт борцям за визволення», у яких автор подає пояснення тим своїм вчинкам, через які був безпощадно засуджений навіть соратниками по партії.

Звичайно, ж В. Винниченко був особистістю, яка цілком відповідала духові своєї епохи. Його переконання склалися в тих умовах, у яких він жив і на основі тих прогресивних думок, які